Inledande noter: 2016 års projekt ”Svensk marknad för kulturföremål från krigs- och konfliktzoner” har som bekant för Riksantikvarieämbetet utgjort en förstudie, vilken i sin helhet kommer avslutas och publiceras i årsskiftet 2017/2018. Emellertid skall en slutrapport inskickas 2016, då ansökan om FoU-anslag skedde emellan två FoU-perioder. Projektet 2016 var även delfinansierat av Brottsförebyggande rådet (Brå). Med detta i åtanke är resultaten för studien ännu inte slutförda, redovisade eller publicerade, utan reslutatredogörelsen fokuserar delvis på förstudiens resultat i form av de referenskataloger fältstudien 2017 kommer använda, men i första hand på de framtida resultat som väntas.1

Projektnamn

Svensk marknad för kulturföremål från krigs- och konfliktområden

Ansvarig institution, med fullständig institutionsadress

Brottsförebyggande rådet (Brå)
Tegnérgatan 23
111 40 Stockholm

Medverkande institutioner eller discipliner

Statens museer för världskultur
Box 5306
402 27 Göteborg

Projektledare, med titel, födelseår, adress till nuvarande arbetsplats samt e-post adress

Lars Korsell (f. 1956), juris kandidat, filosofie kandidat och juris doktor

Nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism
Regeringskansliet Garnisonen
103 33
Stockholm

lars.korsell@regeringskansliet.se

Projektmedarbetare, med titel och födelseår

Frida Larsdotter Lundgren (f. 1983), jurist[1]

frida.lundgren@polisen.se (adressen har haft vissa tekniska problem under början av juni månad, se nedanstående, privat e-postadress för att säkerställa eventuell kontakt)

f.larsdotter-lundgren@comhem.se

Sammanfattande resultat

Arbetet med förstudien 2016 resulterade i de tre referenskataloger studien föresatt sig att skapa. Den första referenskatalogen avgränsade fem länder, i konflikt sedan minst fem år

[1] 2012 års motsvarande titel för juris kandidat-examen

tillbaka, där trovärdiga indikationer fanns att arkeologisk rovplundring finansierade en fortsatt konfliktföring. Dessa fem länder var Syrien, Libyen, Irak, Afghanistan och Egypten.

Den andra katalogen, vilken är den mest omfattande, skapade ett utförligt, illustrerat kodschema över föremålstyper i riskzonen för plundring och smuggling. Med vissa fastställda ramar – material och storlek – som avgjorde smugglingsrisk användes en stor mängd referenslitteratur för att utförligen beskriva, i ett system organiserat med en stor mängd underrubriker, de karaktäristika som kännetecknade föremål från vart land. Här var också International Council of Museums ”Red Lists” behjälpliga.

Den tredje och sista katalogen kartlade den svenska marknaden för antik- och konsthandel, uppdelade utifrån regioner och marknadstyper (allmän antikhandel, specialisthandel, allmän auktion et c) samt även ett separat kapitel för den irreguljära marknaden, där privatpersoner själva bjöd ut föremål för försäljning till andra privatpersoner.

Utöver detta förbereddes 2017 års registersystem för fältstudiens insamlade material med katalogiseringssystematik för olika typer av data: ursprungsområde, prissättning/ekonomisk omfattning och marknadskategorier.

Bakgrund och syfte med projektet

Bakgrund

Under det senaste året har arkeologisk rovplundring, och till viss mån även museistölder, uppmärksammats mer än tidigare utanför den tämligen slutna musei- och arkeologvärlden. Skälet till omvärldens intresse är att plundringarna nu sker i de krigs- och konfliktzoner våra nyhetssändningar dagligen rapporterar från. Emellertid läggs även stort fokus på att rovplundringen numera inte utgörs av s.k. ”substinence digging” – icke-organiserad uppgrävning och försäljning av föremål för försörjning av familj eller mindre byar – utan istället bidrar till att finansiera omfattande terrorverksamhet eller krigföring. De plundrade föremålen tycks ha den rikare västvärlden - USA och norra Europa - och dess konstsamlare som mål. Är Sverige en del av denna problembild?

Syfte

Studiens huvudsyfte är att granska huruvida Sverige idag utgör en målmarknad för kulturföremål plundrade från krigs- och kriszoner, samt, om så är fallet, att i möjligaste mån kartlägga hur denna marknad ser ut.

2016 års förstudie syftade till att förbereda kartläggningen av den svenska marknaden. "Ursprungsländer" valdes ut - minst fem och max tio till sitt antal - där yttre rapporter visat att försäljningen av plundrade kulturföremål är organiserad, och bidrar till att finansiera fortsatt konflikt. Upp till femton föremålstyper från vartdera området, representativa för både region som för en dokumenterad risk för plundring, ska sedan presenteras. Med föremålstyperna som ledning ges därefter en fullständig bild av den svenska marknad där föremålen säljes - specialisthandel skall särskilt namnges, men även "allmänna" auktionsverk och konsthandlare samt ev. internetforum.

Kortfattad teori- och metoddiskussion

Teori

Att bevisa att ett enskilt föremål, infört till Sverige, har sitt ursprung i samtida arkeologisk rovplundring från ett konfliktområde är hart när omöjligt - även med dagens framsteg i proveniensforskning. Att däremot visa på att Sverige utgör en marknad för dessa föremål torde gå att göra. Teorin bakom den valda arbetsmetoden är enkel: kan vi visa att en föremålstyp, på förhand utvald både genom geografisk härkomst och faktorer som gör den aktuell i plundringssammanhang, idag befinner sig på den svenska marknaden visar detta att en marknad för föremålet _finns_ i Sverige. Av detta följer en äldre, men ytterst beprövad teori om marknadens natur: finns köpare, så finns också säljare. Genom att utgå från föremålet i sig kan vi inte bara i möjligaste mån visa att Sverige är en aktiv marknad och slutdestination för denna typ av gods - vi kan också, med resultaten som grund, skapa en bild av hur denna marknad ser ut, och därmed också se hur ett åtgärds- eller preventionsprogram bör byggas.

Att på förhand välja ut föremålstyper genom ett arbete med riskanalys och ständig dialog med museipersonal är av yttersta vikt för teorin bakom studiens metod. Att "i blindo" ge sig ut för att studera förekomsten av föremål på marknaden riskerar kompromettera metoden - frågeställningen anpassas då efter resultatet. Finns en fast, på förhand given ram för frågan blir svaret mer tillförlitligt - och då studien även kompletteras med en kvantitativt jämförande granskning av publicerat
katalogmaterial från innan konflikterna inletts ger detta stöd för inte bara att marknaden i Sverige finns, utan också huruvida utbudet på grund av plundring i konfliktområden ökat.

Metod

Etapp I, 2016

2016 skapas tre referenskataloger:

1. GEOGRAFI

Ursprungsländerna som väljs skall vara i pågående konflikt med dokumenterad rovplundring. Den historiska geografin över våra valda områden gör att vissa förstudier krävs. Då det är arkeologiska föremål som eftersöks predaterar dessa så gott som alltid det moderna landets namn, och ett stort nätverk av interagerande landområden, imperier och småstater har istället fått ge namn åt de föremål vi eftersöker.

2. FÖREMÅLSTYPER

Föremålen som väljs måste vara vanliga nog att de kan återfinnas på marknaden, men regionala nog att ge ledtråd om sitt ursprung. Tillsammans med expertis från museivärlden blir ICOM:s "röda listor" för typer av kulturföremål i risk för plundring och trafficking från konfliktområden ett viktigt verktyg. Vissa kriterier kan dock bli nödvändiga:
- Metallsökare används av alla typer av plundrare, och då detektorer även kan skilja på ädelmetall och basmetall torde verktyget vara särskilt populärt för den som plundrar i vinstsyfte. Ädelmetallsföremål bör därför vara representerade.Mynt har fördelen att kunna spåras mycket exakt till ett geografiskt ursprungsområde och en tidsperiod.

HANDELSPLATSER

En 3:e katalog identifierar handelsplatser, katalogiserade och systematiserade efter de olika marknadstyper för den registerföring som 2017 kommer samköra de tre katalogerna. Marknadsplatserna kommer ordnas efter polisregion, allmänna samt specialiserade näringsidkare i form av auktioner eller enskilda butiker samt den så kallade ”irreguljära marknaden”, det vill säga handel mellan privatpersoner på specialiserade auktionsplatser eller i tidningsannonser.

Etapp II, 2016

Etapp II använder 2017 insamlad data för en marknadsstudie på fältet (omfattas inte av denna ansökan). För marknadstyper som publicerar tryckta kataloger kan pliktexemplaret hos KB ge en jämförelse av hur utbudet av föremål förändrats under en given tid (ex 10 år).

2017 samkörs två av 2016 års tre referenskataloger - katalog II över föremålstyper i riskzon för plundring och smuggling från dessa, och katalog III, som är en förteckning över svensk antik- och konsthandel. I katalog II har ett utförligt kodschema över föremålstypernas ursprungsland, material, gruppering etc arbetats fram då mängden föremålstyper, inklusive underkategorier, är så omfattande att insamlade data utan denna struktur i etapp II bli svåra att såväl matcha mot marknad som att presentera i lättöverskådlig form. Således förses var underkategori för föremål med en rubriksiffra: exemplet Syrien - > metall -> ädelmetall -> guld -> mynt -> romerska mynt presenteras således som 2.1.1.2.3.. En liknande kategorisering finns i katalog III för marknadstyper, geografiska områden et c. Typologiprocessen med kodnummer gör att statistiska data både kan bearbetas och presenteras enklare, och mönster i riskgrupperingar föremålstyp -> marknadstyp lättare upptäckas och överblickas.

Knutna kontakter i museivärlden bistår under arbetets gång med föremålsidentifiering i oklara fall. Studiens insamlade data kompletteras med djupintervjuer med representanter för handlar- och samlarföreningar.

En jämförelsestudie av tryckt katalogmaterial med två decennieintervall - 1997, 2007 - bedrivs parallellt med fältstudien.
2017 samkörs två av 2016 års tre referenskataloger - katalog II över föremålstyper i riskzon för plundring och smuggling från dessa, och katalog III, som är en förteckning över svensk antik- och konsthandel. I katalog II har ett utförligt kodschema över föremålstypernas ursprungsland, material, gruppering etc arbetats fram då mängden föremålstyper, inklusive underkategorier, är så omfattande att insamlade data utan denna struktur i etapp II bli svåra att såväl matcha mot marknad som att presentera i lättöverskådlig form. Således förses var underkategori för föremål med en rubriksiffra: exemplet Syrien - > metall -> ädelmetall -> guld -> mynt -> romerska mynt presenteras således som 2.1.1.2.3.. En liknande kategorisering finns i katalog III för marknadstyper, geografiska områden et c. Typologiprocessen med kodnummer gör att statistiska data både kan bearbetas och presenteras enklare, och mönster i riskgrupperingar föremålstyp -> marknadstyp lättare upptäckas och överblickas.

Knutna kontakter i museivärlden bistår under arbetets gång med föremålsidentifiering i oklara fall. Studiens insamlade data kompletteras med djupintervjuer med representanter för handlar- och samlarföreningar.

En jämförelsestudie av tryckt katalogmaterial med två decennieintervall - 1997, 2007 - bedrivs parallellt med fältstudien.

Projektets huvudsakliga resultat och effekter

2016 års förstudie resulterade i de referenskataloger som ovan beskrivits (se rubriken ”Sammanfattande resultat”). Resultaten för studien som helhet sammanställs i slutet av 2017.

Resultatens placering i förhållande till nationell och internationell översikt
av tidigare forskning inom området

Översikt, tidigare forskning

Vi har för det första forskning fokuserad på ursprungsländerna. Denna forskning, ofta i form av fältstudier och kartläggning i krigs- och konfliktzoner, menar visa att, hur och i vilken omfattning organiserad plundring finansierar konflikter runt om i världen.

Andra studier behandlar, som denna ämnar göra, mottagarländerna. Dessa studier återfinns inom akademiska områden som ex. arkeologi, men kan även vara utredningar från polisväsende eller tullmyndighet. Campbell kartlägger ekonomiska mekanismer, bl a med metoder från kriminologin, och har dessutom lyckats klargöra vägen till Västeuropa/USA. Emellertid är metoden ”omvänd” från denna studies tänkta metod: den följer föremålet från ursprungs- till mottagarland och ej vice versa.

Hur är då Sverige studerat som mottagarland i dessa sammanhang? För ca 10-15 år sedan kartlades i en mindre serie artiklar konstmarknaden i Sverige med avseende på rovplundrade kulturföremål, men detta var innan dagens konfliktläge och ingen av dessa utgick från ett specifikt ursprung – annat, givetvis, än ett illegalt sådant – för de föremål man sökte upp. Dock bekräftades främst i Lundén att ”a recent illicit origin for the objects seems probable” (s. 210) – alltså, att de föremål författaren misstänkte var plundrade 2004 då troligen också kunde vara nyplundrade, något som kan bekräfta bilden att import av denna typ av föremål sker i nutid i Sverige, och möjligen också i en handelskedja där Sverige hela tiden varit det tänkta slutmålet.

Förteckning över forskningsområdets viktigaste arbeten

STUDIER GÄLLANDE URSPRUNGSLÄNDER, OCH PROBLEMBILDEN I DESSA

Brodie, N och Walker Tubb, K. red. (2002). "Illicit Antiquities.The theft of culture and the extinction of archeology. London: Routhledge. (Behandlar illegala utgrävningar)

Cassana, Jesse (2015): "Satellite Imagery-Based Analysis of Archaeological Looting in Syria", Near
Eastern Archaeology
Vol. 78, No. 3, Special Issue: The Cultural Heritage Crisis in the Middle East, september 2015, s.
142-152 (kartläggning av arkeologisk rovplundring i ursprungslandet - en av mycket få metoder att bedriva fältstudier i problemet)

Grove, L. och Thomas, S. red. (2014). Heritage Crime. Progress, Prospects and Prevention. New York: Palgrave

Leyten, H. (1995). "Illicit traffic in cultural property." Amsterdam: Royal Tropical Institute. (Behandlar handel med föremål från ursprungsländer till mottagarländer)

Manacorda, S. och Chappell, D. red. (2010). "Crime in the art and antiquities world. New York. Springer. (Behandlar bla handel med illegal handel)

International Council of Museums (ICOM): http://icom.museum/resources/red-lists-database/ (av arkeologer och museipersonal ständigt uppdaterade "röda listor" över typer av kulturföremål i riskzonen)

STUDIER GÄLLANDE MOTTAGARLÄNDER I VÄST

Campbell, Peter B (2013): ”The Illicit Antiquities Trade as a Transnational Criminal Network: Characterizing and Anticipating Trafficking of Cultural Heritage”, International Journal of Cultural Property vol. 20:02, Cambridge University Press 2013, s. 113-153 (ger bild av marknadens olika aktörer, med särskild inriktning på olika typer av konsthandel)

Regional Western Liaison Office (RILO) for Western Europe (2015): "Odysseus: Final Analysis", RILO WE mars 2015 (studie av 44 235 kulturföremål beslagna i tull. Inget skandinaviskt tullverk deltog dock i studien)

Thomas, S. (2015), ‘Movement of Cultural Objects In and Through Finland: An Analysis in a Regional Context’, European Journal on Criminal Policy and Research. 21:1, s. 135-149 (studie där Finland får representera bilden av "nordeuropeiska" (läs: nordiska/skandinaviska) länder i ett sammanhang där dessa sällan nämns som målländer för trafficking av stulna eller plundrade kulturföremål)

Winzler, T. (2014): "Pierre Bourdieu’s Field Theory and its use for understanding the illicit trafficking of cultural objects", Working Paper 2014, publicerad på Trafficking Cultures hemsida under: http://traffickingculture.org/publications/winzler-t-2014-pierre-bourdieus-field-theory-and-its-use-for- understanding-the-illicit-trafficking-of-cultural-objects-working-paper/
(metodguide för fältstudier av kulturföremålsmarknaden i mål-/mottagarländer)

STUDIER GÄLLANDE SVERIGE SOM MOTTAGARLAND

Häggström, Leif (1999): ”Forntid till salu: Rovgrävning och handel med kulturföremål i och utanför
Sverige”, Fornvännen 94:1999, s. 89-103.

Lundén, Staffan (2004): ”The Scholar and the Market. Swedish Scholarly Contributions to the Destruction of the World’s Heritage” i: Karlsson, Håkan (red): ”Swedish Archaeologists on Ethics”, Lindome, Bricoleur Press 2004, s. 197-247

(båda ovan kortare, äldre fältstudier, se under "Nationell och internationell översikt av tidigare forskning")

Resultatens placering i förhållande till nationell och internationell översikt

av tidigare forskning inom området

Resultatet av studien som helhet väntas 2017 ge en fullständig bild av Sverige som målmarknad för antikviteter från konfliktzoner - marknadstyper, prisklasser, typer av föremål samt proveniensdiskussion. Arbetet 2016 och 2017 resulterar dec. 2017 i en offentlig rapport, i en svensk version och en engelsk (RAÄ har uttryckt önskemål om att rapporten skall finnas tillgänglig på engelska). Resultatet i denna rapport ger en bild av huruvida en svensk marknad för kulturföremål från krigs- och konfliktområden existerar och, vilket är av största vikt, i detalj hur denna marknad i sådana fall ser ut med avseende på föremåls- och marknadstyper. Effekten av detta är, om marknaden för dessa föremål visar sig finnas i Sverige, en gedigen kunskapsgrund för preventiva medel: åtgärdsprogram, lagstiftning och riktade informationskampanjer.

Ett ytterligare resultat är att projektet har använt en innovativ metod för att undersöka förekomsten av riskföremål. Om metoden visar sig framgångsrik bör den kunna användas även i framtiden för att utöva kontroll över de marknadsmässiga och terrorfinansiella aspekterna av rovplundring.

Resultatets relevans för kulturmiljön, kulturarvet och kulturmiljöarbetet

Se ovan. Emellertid bör påpekas att intresse för metoden visats i utlandet, och att resultatet för 2016 års arbete - referenskatalogerna och det förberedande arbetet - efter översättning och viss omarbetning har potential att kunna användas för kartläggning av marknad i andra länder. En presentation av forskningsmetoden presenterades på det internationella forskarsymposiet ”Culture at Risk – Illicit Trafficking of Cultural Goods” och stor uppmärksamhet väcktes bland annat hos ett tyskt projekt med liknande målsättning – att kartlägga den nationella marknaden för kulturföremål från krigs- och konfliktzoner – och utredaren F. Larsdotter Lundgren bjöds in till Berlin för att presentera sina idéer, som till stor det skilde sig från de tyska i metodik och struktur.

Resultatet som presenteras efter studiens avslutande kommer givetvis sammanfattas mer omfattande.

Förväntade resultat och effekter

Resultatet av studien som helhet väntas 2017 ge en fullständig bild av Sverige som målmarknad för antikviteter från konfliktzoner - marknadstyper, prisklasser, typer av föremål samt proveniensdiskussion. Arbetet 2016 och 2017 resulterar dec. 2017 i en offentlig rapport, i en svensk version och en engelsk (RAÄ har uttryckt önskemål om att rapporten skall finnas tillgänglig på engelska). Resultatet i denna rapport ger en bild av huruvida en svensk marknad för kulturföremål från krigs- och konfliktområden existerar och, vilket är av största vikt, i detalj hur denna marknad i sådana fall ser ut med avseende på föremåls- och marknadstyper. Effekten av detta är, om marknaden för dessa föremål visar sig finnas i Sverige, en gedigen kunskapsgrund för preventiva medel: åtgärdsprogram, lagstiftning och riktade informationskampanjer.

Ett ytterligare resultat är att projektet har använt en innovativ metod för att undersöka förekomsten av riskföremål. Om metoden visar sig framgångsrik bör den kunna användas även i framtiden för att utöva kontroll över de marknadsmässiga och terrorfinansiella aspekterna av rovplundring.

Resultatspridning

Resultatspridningen för 2016 års förstudie, i form av de referenskataloger som skapats, är i huvudsak redogjorda under rubriken ”Resultatets relevans för kulturmiljön, kulturarvet och kulturmiljöarbetet”. Här kan, som tidigare sagts, referenskatalogerna efter översättning ge en mycket god grund för ett kartläggningsarbete av andra länders konst- och antikvitetsmarknader.

Resultatspridningen för studien som helhet är emellertid betydligt mer omfattande, och intresse har visats från ett flertal aktörer – såväl svenska som internationella, och såväl kulturella organisationer som samhällsinstitutioner.

Svensk resultatspridning

Aktörer till vilka ett forskningsresultat bör spridas: RAÄ, Brå, Kulturdepartementet, Tullverket, Polismyndigheten, Säkerhetspolisen, aktörer på svensk konstmarknad såsom auktionsverk, specialiserad konsthandel samt kunder (vilka bör informeras på plats eller med annonser i facktidningar). 88

Internationell resultatspridning

En engelsk översättning av rapporten publiceras samtidigt med den svenska, troligen med ekonomiskt stöd från svenska UNESCO, vilka visat mycket stort intresse för studien och dess resultat. Denna bör spridas till RAÄ:s motsvarigheter i de skandinaviska länderna, vilkas konstmarknad är snarlik vår egen, samt ev. också till dessas tullmyndigheter eller polisväsende. Det Nordiska ministerrådet för kultur, vilka uttryckt vilja för samarbete kring frågan om import av kulturföremål från konflikthärdar, bör också ges exemplar av rapporten. Internationella aktörer som efterfrågat exemplar av en till det engelska språket efterfrågat rapporten är UNESCO (huvudkontoret i Paris), US State Departement, International Council of Museums och i övrigt ett flertal andra forskare med intresse av resultatet, bland annat det tyska forskningsprojektet ”Protection of Illicit Trafficking in the MENA Region (ProCult), vilka arbetar med samma målsättning som ”Svensk marknad för kulturföremål från krigs- och konfliktområden” (se ovan, under rubriken ”Resultatets relevans för kulturmiljön, kulturarvet och kulturmiljöarbetet”).